

To: Hauten, M (Michiel) van den (MT) [redacted] Hauten [redacted]; Diepstraten, F (Frances) (MT) [redacted] Diepstraten [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] Wiersema [redacted]; [redacted] (FISCALITEIT) [redacted]; [redacted] (FISCALITEIT) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; Lamers, MJH (Marjo) (MT) [redacted] Lamers [redacted]; [redacted] (BEDRIJF) [redacted]; [redacted] (BOA/Advies) [redacted]; [redacted] (BOA/Advies) [redacted]; Obbink, NST (Niels) (HDFEZ) [redacted] Obbink [redacted]; [redacted] (DJZ/PUBLIEK) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (COMM) [redacted]; [redacted] (COMM) [redacted]; [redacted] (DB/FRI) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (HDFEZ/BC) [redacted]; [redacted] (DJZ/KWALITEIT) [redacted]; [redacted] (DB/FRI) [redacted]; [redacted] (BEDRIJF) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (DB/FRI) [redacted]; [redacted] (UITVOERINGSBELEID) [redacted]; [redacted] (HDFEZ/BC) [redacted]; Bogtstra, MS (Marijke) (DJZ/MT) [redacted] Bogtstra [redacted]; [redacted] dg-secretariaat Belastingdienst [redacted] Secretariaat DG

Cc: [redacted] (BLKB/SECR) [redacted]
From: [redacted] (UITVOERINGSBELEID)

Sent: Mon 10/21/2019 11:51:10 AM

Importance: Normal

Subject: Nazending DBO CAF 21 oktober 14.00 uur

MAIL_RECEIVED: Mon 10/21/2019 11:51:13 AM

[Tekstblok C. kern van de oplossing herstel en voorkomen 20 oktober.docx](#)

[Tekst tweede nationaliteit.docx](#)

[Agenda DBO CAF dd 21 oktober 2019.docx](#)

[memo juridisch inbedding tegemoetkoming.docx](#)

[DGBD brief CAF 11.21 oktober 2019.schoon av.docx](#)

[DGBD brief CAF 11.20 oktober 2019 13.20.docx](#)

Beste leden van het DGO CAF,

Bijgesloten ontvangen jullie een aangepaste agenda en de laatste stukken voor het overleg van 14.00 uur.

Graag jullie aandacht voor de meest recente van de brief (21-10) en ter informatie de versie die de staatssecretaris (dd 20-10) afgelopen weekend heeft ontvangen.

Met vriendelijke groet,

[redacted] [redacted]

Senior bestuursadviseur

Bureau DG Belastingdienst

.....
Directoraat-Generaal Belastingdienst

Korte Voorhout 7 | 2511 CW Den Haag

Postbus 20201 | 2500 EE Den Haag
.....

T: 06

M:

Blok C Kern van de oplossing: herstel en voorkomen

Deze concepttekst bevat twee delen, die geïntegreerd in de brief landen (actie 20/21 oktober):

1. Voorgenomen maatregelen die blok A. die moeten landen in Blok C
2. Overzicht maatregelen blok C (deel overlap – vergt redactie).

1. Voorgenomen maatregelen die blok A. die moeten landen in Blok C:

- o Voor de lopende bezwaar- en beroepsprocedures van burgers in CAF-zaken zijn vaktechnische waarborgen ingebouwd: het strikt hanteren vier ogen principe, herbeoordeling lopende zaken door landelijk vaktechnisch coördinator, in overleg met betrokkenen wordt gekeken of lopende bezwaar- en beroepszaken met raakvlakken met de CAF11-problematiek kunnen worden aangehouden en opschorten belastingschulden in CAF 11-zaken.
- o Het proces is ingezet om de vaktechnische infrastructuur, met heldere hiërarchie en verantwoordelijkheden, zoals bij andere onderdelen van de Belastingdienst gebruikelijk, ook voor Belastingdienst/Toeslagen in te richten;
- o Wet- en regelgeving die ruimte biedt aan de uitvoering om maatwerk te leveren, anders gezegd om te zorgen voor ademende regelgeving (discretionaire bevoegdheden). Hierbij moet worden gedacht aan de introductie van proportionaliteit zoals is voorgesteld in het kader van de verbetervoorstellen kinderopvangtoeslag bij brief van **pm gaat 18-10 naar kamer**. Daarnaast is het goed om te verkennen of de hardheidsclausule zoals wij die ook kennen binnen Belastingdienst/blauw ook geïntroduceerd kan worden binnen het Toeslagenstelsel.
- o De introductie van ademende wet- en regelgeving vraagt van medewerkers van Belastingdienst/Toeslagen dat zij een belangenafweging maken, waarbij ook wordt gekeken naar het individuele belang van de toeslaggerechtigde. Dat vraagt iets van de medewerkers, omdat de beoordeling van een situatie en verdieping in de omstandigheden van het individuele geval andere vaardigheden vragen dan het toepassen van een rechtlijnige behandeling hun werkzaamheden. Dat betekent dat de Belastingdienst/Toeslagen personeel gaat opleiden en aanvullend nieuw personeel met andere vaardigheden aanneemt.
- o Overnemen en uitwerken van de aanbevelingen die voortvloeien uit het traject «Maatwerk in Dienstverlening» van de secretarissen-generaal, uitgevoerd door ABD Topconsult. Toeslagen maken ook onderdeel uit van dit traject.
- o Intensivering van de samenwerking met de beleidsverantwoordelijke toeslagdepartementen. Wat daarbij in het verleden niet heeft geholpen is dat de uitvoering en de regelgeving te ver van elkaar verwijderd waren waardoor knelpunten en 'uitwassen' in de uitvoering niet altijd als beleidsprobleem ervaren. Inmiddels is deze samenwerking geïntensiveerd met de beleidsverantwoordelijke toeslagdepartementen, maar er valt op dit punt nog veel winst te behalen. Een goed voorbeeld van samenwerking en oog voor elkaars belangen zijn de verbetervoorstellen kinderopvangtoeslag, waarbij beleid en uitvoering intensief samenwerken en wat ook heeft geleid met het oog op CAF 11 tot een ambtelijke werkgroep die heeft gekeken in welke mate er een meer proportionele benadering mogelijk is, in het geval de ouders de eigen bijdrage niet geheel hebben betaald.
- o In uitvoeringstoetsen zal in gezamenlijkheid moeten worden bekeken in welke mate meer maatwerk zal leiden tot hogere uitvoeringskosten en daarmee hogere uitgaven aan programmagelden.

2. Overzicht maatregelen (excl. herstel) die – na check/onderbouwing – landen in Blok C:

Voorkomen

In mijn brief van 4 juli jl. ben ik ingegaan op de maatregelen die ik genomen heb die meteen effect sorteren. In de bijlage geef ik uw Kamer een totaaloverzicht van de maatregelen die inmiddels in gang gezet zijn of binnenkort in gang worden gezet om een situatie als bij CAF 11 te voorkomen. Hieronder ga ik in op de belangrijkste maatregelen waarbij ik onderscheid maak tussen maatregelen die binnen Belastingdienst/Toeslagen worden genomen, binnen de Belastingdienst en Rijksbreed.

Toeslagen

Systemen

Enkele wettelijke bepalingen worden nu nog niet via de systemen van Toeslagen ondersteund waardoor enkele processen handmatig en daarmee foutgevoelig moeten worden verricht. Het gaat hierbij om het opschorten van betalingen, toepassing van hoofdelijke aansprakelijkheid bij een derde en het opleggen van verzuim- en vergrijpboetes. Gezien de complexiteit van de systemen en de portfolio aan wijzigingen is naar de huidige planning alleen van de eerste aan te geven dat deze in 2020 wordt geïmplementeerd.

Klantinteractie

Er zijn verbeteringen aangebracht in de website voor aanvragen en wijzigen van Toeslagen voor meer begrijpelijkheid en gemak. Ook is de website beter via mobiele devices te gebruiken. Eind oktober zal een pilot worden uitgevoerd met de Kinderopvangtoeslag App die is ontwikkeld en die begin 2020 breed ter beschikking komt. Dit heeft burgers nog meer overzicht en gemak van wijzigen. Per 1 januari zal nieuwe regelgeving WKO van kracht zijn waarmee kinderopvangorganisatie op maandelijks basis gegevens moeten gaan leveren over de actuele situatie van het gebruik van kinderopvang. Met deze gegevens zal de Belastingdienst burgers actief gaan attenderen op een mogelijke afwijking van de aangevraagde en lopende toeslag, met de boodschap dat aanpassing van de aanvraag nodig kan zijn om latere terugvordering bij definitief vaststellen te voorkomen. Het signaleren zal zowel digitaal naar alle app gebruikers gaan, maar ook middels persoonlijke benadering. Het jaar 2020 is een opbouwjaar dat kinderopvanginstellingen in staat stelt deze gegevenslevering in te regelen. In 2020 zal een nieuwe werkwijze worden geïmplementeerd waarmee persoonlijke benadering wordt geïntroduceerd in een zo vroegtijdig stadium van een lopende kinderopvangtoeslag. Op basis van zo actueel mogelijke gegevens omtrent afgenomen opvanguren en doelgroepsituatie wordt de burger begeleid in het tijdig wijzigen zodat latere terugvorderingen kunnen worden voorkomen. Met deze vorm van casemanagement wordt door de Belastingdienst momenteel pilots uitgevoerd om een effectieve aanpak te ontwikkelen.

Toeslagen 2.0

Gewerkt wordt aan voorstellen om Toeslagen een fundamentele omslag te laten maken van een op efficiency gerichte goedkope organisatie naar een op rechtsbedeling gerichte organisatie. Dat betekent onder meer dat Toeslagen op het gebied van de interactie met burgers versterkt wordt met hoger opgeleide medewerkers. Daarmee moet breed en op alle uitvoerende niveaus worden gewerkt aan het verhogen van de professionaliteit, vakkennis en een organisatie inrichting die dit stuurt, borgt en faciliteert. Dat betekent een radicale omslag in de primaire sturing en uitvoering van Toeslagen. De richting daarvan is duidelijk. De implementatie daarvan vraagt grote zorgvuldigheid en beheersing en zal zich zeker over een periode van twee jaar uitstrekken, waarna een continu proces van optimalisatie en bijstellingen wordt vervolgd. Daarbij moet de continuïteit van de geautomatiseerde massale processen van toekennen en uitkeren onverstoord blijven. Dit vraagt ook inzet van de beleidsdepartementen op het gebied van wet- en regelgeving en vraagt een extra investering in Toeslagen.

Vaktechnische infrastructuur

De vaktechnische infrastructuur wordt ingericht zoals gebruikelijk bij de rest van de Belastingdienst. Hiermee wordt eenheid van beleid en uitvoering bevorderd. Dit houdt in dat er bij juridische vraagstukken er vanaf teamniveau er contact kan worden opgenomen met een vaktechnische coördinator en opgeschaald kan worden naar een landelijke vaktechnische coördinator die vervolgens de verbinding vormt met de hoofddirecteur Fiscaal en Juridische Zaken van de Belastingdienst. Daarnaast komt er een kennisgroep Toeslagen waarin zaken op het snijvlak van operationele en vaktechnische zaken worden afgestemd.

Jurisprudentie

Uitspraken van rechters kunnen gevolgen hebben voor de uitvoering van Toeslagen. Indien de uitspraak definitief is dienen zo snel mogelijk de werkprocessen aangepast te worden en met de toeslagdepartementen geschakeld worden over de beleidsgevolgen. Deze stappen werden niet structureel genomen en zullen nu dan ook geformaliseerd worden via de vaktechnische infrastructuur bij Toeslagen.

Wetgeving

Zoals hiervoor beschreven zal ik samen met de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de wetgeving aanpassen zodat de bepalingen rondom de eigen bijdrage bij de kinderopvangtoeslag meer proportioneel worden toegepast. Tevens wil ik in overleg met de toeslagdepartementen de wetgeving rondom toeslagen aanpassen zodat er meer maatwerk voor individuele gevallen mogelijk is. Een voorbeeld hiervan is het uitbreiden van de bepalingen rondom de hardheidsclausule die nu de Belastingdienst uitsluitend op het terrein van de vermogenstoetsen mogelijkheden biedt om maatwerk te bieden. Tenslotte wordt eind dit jaar het rapport van het IBO Toeslagen die zich gebogen heeft over de structuur van de Toeslagen, uit de aanbevelingen kunnen tevens aanpassingen van beleid- en wetgeving voortvloeien.

Zaak- en klantdossiers

De zaak- en klantdossiers zijn nu niet eenduidig te herleiden voor medewerkers die een individuele zaak behandelen. Er zullen kaders ontwikkeld voor het vaststellen van de zaak- en klantdossiers bij Toeslagen, dit vergt investeringen in ICT systemen.

Cultuur

Er hebben diverse massale en kleinere medewerkersbijeenkomsten plaatsgevonden waar in aanwezigheid van de Staatssecretaris, DG of MT leden is gesproken over de lessen die uit CAF getrokken kunnen worden en wat dit voor het dagelijkse werk betekent.

Belastingdienst breed

Fraudebeleid

Het streven naar naleving van fiscale regelgeving en het betalen van belasting door goedwillende burgers en bedrijven wordt ondermijnd door diegenen die bewust frauderen. Het is daarom belangrijk dat deze (kleine) groep fraudeurs de aandacht krijgt die deze groep verdient en dat de Belastingdienst stevig optreedt als er een vermoeden van fraude is. De fraudebestrijding door de Belastingdienst dient tegelijkertijd aan hoge normen te voldoen en in balans te zijn met het benaderen van burgers en bedrijven vanuit het idee van vertrouwen. Ook bij de fraudeaanpak gelden de basiswaarden, in het bijzonder verantwoordelijkheid en zorgvuldigheid, van de Belastingdienst. De verantwoordelijkheid houdt in dat we kunnen uitleggen waarom bepaalde stappen zijn ondernomen. Onderbouwd moet kunnen worden op basis waarvan een onderzoek naar iemand is gestart, wat de controlebevindingen zijn en wat de conclusies zijn met betrekking tot die bevindingen. Onderzoeken dienen daarom aan strikte maatstaven te voldoen wat betreft

vastlegging en dossieropbouw. Naar aanleiding van de CAF-11 kwestie wil ik de fraudeaanpak verder verbeteren en naleving van de afspraken die er gemaakt zijn ten aanzien van vastleggingen en dossiervorming controleren. Ik wil dat duidelijk wordt vastgelegd welke beslissingen ten aanzien van een dossier zijn genomen en waarom deze beslissingen zijn genomen. In de verschillende fases van fraudeaanpak, vanaf de controles van feiten en omstandigheden van risico's tot het corrigeren of vervolgen bij opzettelijke fouten zijn er protocollen ten aanzien van dossiervorming en toezicht. Om de dossieropbouw te verbeteren zal opnieuw worden gekeken naar de uitgangspunten en protocollen die gelden voor de dossieropbouw en verslaglegging bij fraudedossiers en zal worden gekeken hoe we dit, en de naleving daarvan, kunnen verbeteren. Overigens staan deze voornemens met betrekking tot de bestuursrechtelijke aspecten los van een eventuele strafrechtelijke aanpak. Daarvoor gelden heldere, bindende afspraken en wettelijke verplichtingen met betrekking tot de opsporing en de vervolging.

ICT

De vaktechnische toetsing van de ICT systemen zal niet alleen voor Toeslagen maar breed voor de Belastingdienst extra aandacht krijgen. Enerzijds wordt hiervoor de bestaande route van de uitvoeringstoetsen gebruikt voor nieuwe wet- en regelgeving. Voor bestaande wet- en regelgeving zullen de systemen een vaktechnische check-up krijgen.

Werkinstructies

In de huidige situatie bestaat het risico dat werkinstructies, of documenten die deze kenmerken hebben, onbedoeld aan eigen beleidsvorming doen en/of contra-legem-elementen bevatten. De Belastingdienst zal voor de gehele organisatie een proces inrichten waarmee de werkinstructies vaktechnisch worden geborgd en transparant voor de hele organisatie worden.

Rijksbreed

Waarborgen tegen risico's van data-analyses door de overheid

Risico's doen zich voor bij risicotaxatiemodellen zoals in gebruik bij diverse overheidsorganisaties. In dergelijke modellen worden persoonsgegevens geanalyseerd met als doel om op basis van risico-indicatoren op individueel niveau voorspellingen te doen ten aanzien van mogelijke onregelmatigheden. Voor deze modellen doet het risico zich voor dat men ten onrechte een bepaalde eigenschap krijgt toegekend (false positive) of ten onrechte niet krijgt toebedeeld (false negative). In het vervolgtraject van de minister van J&V zal dan ook nader onderzocht worden of ook deze instrumenten omgeven moeten worden met de nodige waarborgen.¹

¹ Brief min J&V van 8 oktober 2019 (nog geen kamerstuknummer)

Ministerie van Financiën

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Datum
18 oktober 2019

Auteur

agenda

Departementsbreed overleg inzake CAF 11

Vergaderdatum en -tijd	21 oktober 2019, 14:00 - 15:00 uur
Vergaderplaats	H1.14

Agendapunten

1. Verslag vorig overleg
2. Overleg staatssecretaris 23-10
 - a. Memo ministeriële regeling
 - b. Oplegnotitie stukken
 - c. Kamerbrief
 - d. Kamerbrief Klokkenluidersregeling
 - e. Memo verrekeningen
3. Memo verbetermaatregelen
4. Rondvraag en urgente zaken

Memo Juridische inbedding tegemoetkoming nav Donner I

21 okt 2019

Inleiding/kernpunten

- Gekeken is naar de beste mogelijkheid om de tegemoetkoming juridisch te verankeren. De AUT zal adviseren daarvoor nieuwe regelgeving te maken; hoogstwaarschijnlijk een ministeriële regeling gebaseerd op een wettelijke grondslag.
- In de afwegingen over de vormgeving van de tegemoetkoming is een civielrechtelijke overeenkomst via een vaststellingsovereenkomst (VSO) afgefallen aangezien het dan meer om schadevergoedingen gaat die op individuele basis moeten worden vastgesteld.
- Er is een mogelijkheid om de ministeriële regeling te baseren op een bestaande grondslag in de Kaderwet subsidies SZW. Daarmee zou de nieuwe ministeriële regeling voor de tegemoetkomingen onder de beleidsverantwoordelijk van de minister van SZW vallen. Om die redenen betwijfelen wij of dit de te nemen route is.
- De Awir biedt op dit moment geen/onvoldoende grondslag voor een ministeriële regeling op basis waarvan de B/Toeslagen de tegemoetkoming kan verstrekken. Er is met name onvoldoende basis voor het toekennen van een tegemoetkoming voor kosten en immateriële schade. Er zou voor dat doel een nieuwe grondslag moeten worden gecreëerd in de wet.
- Met het oog op uw wens om nog dit jaar met uitbetaling van de tegemoetkomingen te beginnen, **wordt de volgende route voorgesteld:**
 - Door middel van een nota van wijziging (hierna: NvW) in het pakket Belastingplan 2020 een bevoegdheid opnemen in de Awir of in een zelfstandig artikel van het wetsvoorstel Belastingplan (nog nader te bezien) waarmee via een ministeriële regeling een tegemoetkoming aan toeslaggerechtigden kan worden gecreëerd.
 - In de tussentijd wordt gelijktijdig met de indiening van de nota van wijziging gestart met een beleidsbesluit conform de aanbevelingen van de AUT voor een compensatieregeling opdat dit jaar nog tot uitbetaling overgegaan kan worden. Idealiter wordt dit beleidsbesluit aan de Tweede Kamer toegezonden voorafgaand aan het AO CAF 11 (nog in te plannen).
 - Dit beleidsbesluit zal vervolgens worden omgezet in een ministeriële regeling. Direct na publicatie in het Staatsblad van het Belastingplan wordt de ministeriële regeling gepubliceerd met de inhoud van de tegemoetkoming.
 - U wordt geadviseerd om een spoedadvies bij de NvW aan te vragen bij de Raad van State (hierna: RvS). Hoewel dat niet persé nodig is omdat het geen ingrijpende wijziging van het wetsvoorstel is, zou dat wel de koninklijke weg zijn om te volgen aangezien een geheel nieuw onderdeel wordt toegevoegd.
 - Deze route kan aangekondigd worden in de brief die uitgaat als reactie op het rapport van de Commissie Donner. Het tijdsschema is als volgt:
 - Vóór 25 oktober:
 - Ambtelijke voorbereiding NvW inclusief uitvoeringstoets
 - Ambtelijk contact met de Raad van State
 - 25 oktober:
 - Telefonisch contact tussen u en de vice-president van de Raad van State
 - Eerste onderhandse versie NvW naar de Raad van State
 - 31 oktober:
 - Presentatie rapport door AUT
 - Uitvoeringstoets uiterlijk vastgesteld
 - 1 november:
 - Ministerraad stemt in met brief
 - Ministerraad machtigt u voor de aanvraag spoedadvies RvS bij de NvW
 - Verzending brief met onder meer de aankondiging NvW
 - Indiening formele adviesaanvraag NvW bij de RvS via het Kabinet van de Koning

- Uiterlijk 7 november:
 - Ontvangst adviesaanvraag RvS
 - Ontvangt uitvoeringstoets
 - Opstellen Nader Rapport
- 8 november:
 - mogelijke ministerraad-behandeling voor het geval het dictum RvS daar aanleiding toe geeft
- Uiterlijk 11 november:
 - Verzending NvW naar de Tweede Kamer
- 12 en 13 november:
 - Eerste en tweede termijn plenaire behandeling Belastingplan
- 14 november:
 - Stemmingen Belastingplan
- Aandachtspunten hierbij zijn:
 - Voor de nieuwe wettelijke bevoegdheid is een meerderheid in beide Kamers vereist, dat lijkt geen probleem maar is geen zekerheid. Na het AO over de kabinetsreactie op het deeladvies van de AUT (begin november!) moet duidelijk zijn of de regeling breed gesteund wordt.
 - Met de nota van wijziging wordt ook het CAF-dossier onderdeel van de behandeling van het Belastingplan. Dat zal van invloed kunnen zijn op de parlementaire behandeling van het Belastingplan. Om dit te vermijden zou als alternatief een apart (spoed) wetsvoorstel kunnen worden gemaakt waarin de grondslag wordt gecreëerd dat zijn eigen behandeltraject volgt los van het Belastingplan. Dat zou echter een langer traject vergen en wellicht ook meer aandacht trekken dan een nota van wijziging.
 - De vormgeving moet een uiteindelijke beslissing over wel/niet (volledig) verrekenen en wel/geen bezwaar en beroep mogelijkheden niet in de weg staan.
 - In de wettelijke bevoegdheid dient rekening gehouden te worden met het toekomstige tweede advies van de AUT, waarin mogelijk eveneens een tegemoetkoming wordt voorgesteld.

Besluit

Wij adviseren u akkoord te gaan met bovenstaande voorstel.

Indien u akkoord gaat, adviseren wij u op 25 oktober contact te hebben met de vice-president van de Raad van State over een spoedadvies.

Ministerie van Financiën

> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

Tweede Kamer
De Voorzitter van de Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directoraat-Generaal
Belastingdienst**

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen

dhr. mr.

T

www.minfin.nl

Datum 18 oktober 2019
Betreft Interimadvies Adviescommissie uitvoering toeslagen
over de aanpak en oplossing gedupeerde ouders CAF 11

Ons kenmerk
2019-0000172625

Uw brief (kenmerk)

Bijlagen

3

Geachte Voorzitter,

Graag informeer ik uw Kamer zoals toegezegd in mijn brief van 9 oktober jl. over mijn aanpak hoe ik gedupeerde ouders in de CAF 11-zaak tegemoet ga komen.¹ Ik omarm daarbij de adviezen en aanbevelingen van het interim advies van de Adviescommissie uitvoering toeslagen van 31 oktober jl. Ook neem ik het interim advies mee in het eveneens op 9 oktober toegezegde totaalbeeld rondom de verzoeken CAF 11. Daarbij realiseer ik mij dat ik omtrent de oplossing voor de ouders in de CAF 11 zaak het geduld van de getroffen ouders en uw Kamer lang op de proef heb moeten stellen.

Zoals in mijn brief van 11 juni jl. uitgebreid omschreven, constateert ook de Adviescommissie dat bij de getroffen ouders in de CAF 11-zaak bij de Belastingdienst veel is fout gegaan rondom het stopzetten van de kinderopvangtoeslag. De normale rechtsbescherming bood geen of onvoldoende bescherming tegen de vooringenomen aanpak van onderzoek en de daaropvolgende besluitvorming. De adviescommissie gaat in op een passende oplossing in de vorm van compensatie langs de volgende lijnen:

- o **Aanbevelingen pm (laatste deel)**

In het bewuste tijdsgewricht 2013-2016 heeft het centraal stellen van fraudebestrijding geleid tot "institutionele vooringenomenheid". Hierbij zijn doelbewust de grenzen van de handhaving opgezocht en **wat mij betreft ook overschreden** met als gevolg - op onderdelen - onrechtmatig handelen. Deze vaststelling roept vragen op over accountability, inrichting en cultuuraspecten van de fraudebestrijding binnen en buiten het reguliere toezicht. Zelfs als ik rekening hou met het feit dat de opvatting over wat goed toezicht omvat in de tijd, door gewijzigde maatschappelijke opvattingen aan verandering onderhevig is moet ik het handelen - ook achteraf - beoordelen aan de hand van de drie basiswaarden van de Belastingdienst. Deze zijn immers niet veranderd en golden ook in deze periode als meetlat: geloofwaardig, zorgvuldig en verantwoordelijk. Juist vanwege deze gevoeligheid in de CAF 11-zaak en de versnipperde informatievoorziening is hard gewerkt aan het in kaart brengen van een

¹ Kamerstukken II 2019/20 31 066, nr. 530.

totaalbeeld op basis van de beschikbaar gekomen informatie naar aanleiding van het interim advies van de Adviescommissie en de opgevraagde informatie door de ADR, uw Kamer en een Wob-verzoek.² Daarbij informeer ik uw Kamer over de aanvullende inzichten en detaillering langs de lijnen van de brief van 11 juni jl. Hierna ga ik achtereenvolgens in op:

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

- A. Geïstitutionaliseerde vooringenomenheid (ongewenste effecten van inrichting en uitvoering Toeslagensysteem en fraudebeleid)
- B. Handelswijze CAF-zaken (Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen en Wet op de kinderopvang)
- C. Oplossing: herstel en voorkomen

Tevens zal ik ingaan op een aantal onderwerpen, moties en toezeggingen zoals die zijn gedaan omtrent de voortgang maatregelen CAF 11-project (D), nationaliteit (E), klokkenluidersregeling (F), pijler cultuur beheerst vernieuwen (G) en lopende onderzoeken en overige punten (H).

A. Geïstitutionaliseerde vooringenomenheid (ongewenste effecten van inrichting en uitvoering Toeslagensysteem)

Met de adviescommissie ben ik van mening dat er sprake is van institutionele vooringenomenheid in de CAF 11-aanpak. De adviescommissie verwijst daarbij naar de opgekomen vraag of de leiding van de Belastingdienst/Toeslagen hiervan op de hoogte zou zijn geweest. De Adviescommissie merkt daarbij op dat het opmerkelijk en bedenkelijk zou zijn indien de leiding in het geheel *niet* op de hoogte zou zijn geweest. In aanvulling op de adviescommissie kan ik u melden dat uit de analyse van de stukken naar voren is gekomen dat de ambtelijke leiding op de hoogte is geweest van de CAF-aanpak. Om de besluitvorming te hieromtrent te kunnen duiden, te reconstrueren en te beoordelen gebruik ik dezelfde analyse als de Adviescommissie en ga ik kort in op het wettelijke, juridische en politieke achtergrond.

Wettelijk uitgangspunt Toeslagensysteem: efficiëntie en rechtmatigheid

Bij de introductie van het toeslagenstelsel in 2006 stond de uitkering van toeslagen naar de burger voorop. De inrichting was zodanig dat toeslaggerechtigden op basis van de meest actuele gegevens hun inkomensondersteuning uitbetaald konden krijgen. De keus voor de Belastingdienst vloeide voort uit de opgebouwde reputatie met het uitvoeren van geautomatiseerde massale, homogene processen. De veronderstelling was dat de toeslagenprocessen met maandelijkse bevoorschotting in gelijke mate homogeen zouden zijn. Een massaal proces met 6,5 mln. toeslagen, circa 5 mln. huishoudens- met jaarlijks ongeveer 1 miljoen nieuwe aanvragen en ruim 6 miljoen mutaties. De organisatie werd dan ook op basis van dit (veronderstelde) kenmerk ingericht, waarbij sturing plaatsvond op efficiëntie en rechtmatigheid. Het systeem is ingericht als een zwart-wit benadering, waarbij ten behoeve van de verantwoording door de opdrachtgevende departementen wordt vastgesteld of een aanvraag rechtmatig is of niet rechtmatig; in deze benadering bestaan er geen grijsstinten. In de rechtspraak (rechtbank en Raad van State) wordt vervolgens uitsluitend getoetst of het bestuursorgaan in redelijkheid tot een bepaalde beslissing heeft kunnen komen.

Juridische kader: complex en strikt

De CAF 11-zaak legt een aantal manco's bloot in de inrichting en uitvoering van toeslagregelingen door Belastingdienst/Toeslagen. De Adviescommissie oordeelt dat de wijze waarop is gehandeld deels is vormgegeven door het wettelijk kader waaraan zij is gebonden bij de uitvoering van haar taken. Daarbij moet ook worden gekeken naar de wijze waarop Belastingdienst/Toeslagen gebruik heeft gemaakt van haar bevoegdheden in de wet op de Kinderopvang en de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (AWIR) en welke beleidsruimte Belastingdienst/Toeslagen heeft om een oplossing te bieden. Ik kom daar meer in detail op terug in blok C. Meer in zijn algemeenheid kan geconcludeerd worden dat de basisprincipes waarop het Toeslagenstelsel is vormgegeven, niet goed aansluiten bij het menselijk handelen in de praktijk. Het gaat uit van de zelfredzame burger die zelf wijzigingen doorgeeft, een administratie bijhoudt en actief controleert. Het systeem stelt, zeker als meerdere toeslagen en andere (gemeentelijke) inkomensafhankelijke regelingen in het geding zijn, hoge eisen aan het doenvermogen en de zelfredzaamheid van burgers. Zo wordt de juistheid van de aangeleverde gegevens bij zowel de aanvraag als van wijzigingen gedurende het kalenderjaar bij de burger worden neergelegd. Daarmee worden echter ook de financiële risico's volledig bij de burger neergelegd. Die ziet zich vervolgens geconfronteerd met een systeem met een rigide opvatting over rechtmatigheid en het ontbreken van maatwerk. Zodra een burger een fout maakt (of de kinderopvangorganisatie), komt hij in aanraking met de zwart-wit-bepalingen in de wet en de rechtlijnige behandeling door Belastingdienst/Toeslagen. Als vervolgens ook de politieke focus verschuift van dienstverlening naar fraudebestrijding en regulier toezicht (politek kader) zie ik met de Adviescommissie een beeld ontstaan waarbij sprake is van een vooringenomen houding, waarbij ouders als vermoedelijke fraudeurs werden behandeld en iedere geconstateerde tekortkoming of onjuistheid slechts kon dienen als bevestiging van dat vermoeden. Hierbij moet worden gedacht aan bijvoorbeeld ontbrekende handtekeningen, te laat indienen van de aanvraag of de aansprakelijkheid van de burger door fouten van het gastouderbureau als de aanvraag te goeder trouw uit handen is gegeven.

Politieke kader

De Adviescommissie merkt terecht op dat juridische bevoegdheden feitelijk worden ingevuld en gebruikt binnen het politieke klimaat. De manco's in inrichting en uitvoering worden pregnant als de nadruk verschuift van een snelle uitbetaling aan de burger naar fraude en regulier toezicht. Dit gebeurt mede onder politieke druk van enkele fraudezaken in de kinderopvangtoeslag en de zogenoemde Bulgarenfraude in de zorg- en huurtoeslag met name in 2013. Een interne document (doorontwikkeling toezicht op toeslagen) uit juni 2013 laat zien dat de Belastingdienst/Toeslagen onvoldoende is geëquipeerd om de omslag te maken naar een focus op toezicht. In deze stukken wordt onder meer gekeken naar de effectiviteit van de voorzieningen (het ToeslagenVerstrekkingsSysteem) in relatie tot de maatregelen die mijn ambtsvoorganger op 10 mei 2013 heeft aangekondigd in een brief over maatregelen ter bestrijding van fraude met toeslagen.³ Voor het adequaat kunnen oppakken van fraudesignalen wordt geconstateerd dat contacten met collega's van Belastingen en FIOD onmisbaar zijn en dat de doorontwikkeling van toezicht merkbaar zal zijn in langere wachttijden, maar dat het ook onomkoombaar is dat aanvragers die te goeder trouw zijn hier de gevolgen van zullen ondervinden. Door het samenstel van de

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

³ Kamerstukken II 2013/2014, 33754, nr. 7.

aangekondigde maatregelen wordt geconstateerd dat de dienstverlening aan de burger zal afnemen en de burger meer moeite moet doen de toeslag te krijgen waar hij recht op heeft. Ook wordt geconstateerd dat de aanvrager, langer op zijn geld moet wachten.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

Vanaf september 2013 krijgt de samenwerking binnen de Belastingdienst vorm doordat het multidisciplinaire opgerichte CAF-team operationeel wordt en ook actief op het gebied van toeslagenfraude. Uit de analyse van het totaalbeeld blijkt dat de ambtelijke leiding van de Belastingdienst dit team nadrukkelijk de opdracht heeft gegeven om langs de randen van de wet te opereren. In diverse stukken wordt gesproken over 80%/20%. Bij 80% van de zaken is de fraude-aanpak terecht (de "slechten"), de overige 20% ("de goeden") lijden daaronder. Daarmee werd niet bedoeld dat de goeden langer zouden moeten wachten op voorschot - dat werd onderkend en geaccepteerd in de Kamerbrief die de maatregelen ter bestrijding van fraude met toeslagen aankondigt -, maar dat hun toeslag ten onrechte zou worden stopgezet.⁴ Dit is uitdrukkelijk afgewogen, hoewel daarbij ook intern vraagtekens bij werden gezet en werd uitgesproken deze groep zo klein mogelijk te houden. Hoewel het de uitdrukkelijke bedoeling van de leiding van de Belastingdienst was om deze afweging te delen met de politieke leiding is dat, voor zo ver blijkt uit de aangetroffen documenten, niet gebeurd. Daar is in ieder geval geen schriftelijke vastlegging van aangetroffen. Dit sluit aan bij de eerder door de Commissie Onderzoek Belastingdienst aangeduid als informele werkwijze. De Adviescommissie Uitvoering Toeslagen duidt dit als de institutionele vertaling in instructies om snel wat te doen aan vermoede van fraude en dat dit heeft geleid tot de institutionele vooringenomenheid. De multidisciplinair aanpak brengt bovendien het risico met zich dat het soms niet duidelijk is op basis van welke bevoegdheden wordt gewerkt. De Adviescommissie concludeert dan ook terecht dat de wijze waarop de uitvraag van bewijsstukken werd bepaald geen basis kende in de op schrift gestelde kaders of afspraken binnen Belastingdienst/Toeslagen. De uitvraag kwam zonder checks and balances tot stand en was zeer afhankelijk van degene die het opdrachtformulier opstelde. Hier lag geen welafgewogen besluitvorming aan ten grondslag. Dit leidt zoals de Adviescommissie terecht stelt tot een afwikkeling, zonder context van achtergrond en bedoeling. Resultaat is dat niemand zich meer bewust is van het onderscheid tussen 'goeden' en 'kwaden' met als gevolg dat een ieder gelijkelijk (negatief en vooringenomen) wordt behandeld. Bovendien moet onderkend worden dat de informatie van ouders niet werd doorgenomen door juristen die de wet ernaast hebben liggen, maar door uitvoerende medewerkers die slechts het opdrachtformulier kennen en primair 'afgerekend' worden op de mate waarin zij zich daaraan houden.

Ondanks de institutionele vooringenomenheid wijst de Adviescommissie erop (en dat blijkt ook uit interne stukken) dat medewerkers binnen Belastingdienst/Toeslagen constateerden dat veel ouders in de CAF 11-zaak worden getroffen door het terugvorderen van toeslagen als gevolg van het niet of niet volledig betalen van de eigen bijdrage voor de kinderopvangtoeslag. Deze harde eis uit de wet was ook een bron is ook diverse malen onder de aandacht van de staatssecretaris gebracht. Er zijn stukken waaruit blijkt dat de toenmalige staatssecretaris in december 2012 heeft ingestemd om in bepaalde gevallen minder streng terug te vorderen (ter hoogte van de eigen bijdrage), deze actie

⁴ Kamerstukken II 2013/2014, 33754, nr. 7.

werd in de stukken wel gekwalificeerd als afwijkend van de geldende wet- en regelgeving en onrechtmatig. Deze soepelere houding is met instemming van de toenmalige staatssecretaris teruggedraaid na een voor de Belastingdienst voordelige uitspraak van de Raad van State van 19 december 2012 waarin de 'harde lijn' als norm werd bevestigd. De Tweede Kamer is eind 2014 ook op de hoogte gebracht van de harde aanpak die ouders ondervinden van fraude van facilitators. De betreffende ouders, al of niet slachtoffers dan wel medeplegers, dienen de verstrekte toeslagen terug te betalen. Uiteindelijk is wel eind 2014 de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, via een gezamenlijk ambtelijk notitie, gevraagd de wet op dit punt aan te passen. Een daadwerkelijk reactie hierop hebben we in de stukken van de Belastingdienst en het ministerie van Financiën niet aangetroffen. **PM aanvulling SZW/AC verwijst er ook naar. Conclusie SZW is dat het door actuele fraudezaken naar achtergrond is verdwenen er volgt nog nadere duiding van SZW**

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

Conclusie: Hoe institutionele vooringenomenheid moet worden aangepakt en voorkomen?

De aandacht voor rechtmatigheid en efficiëntie heeft ertoe geleid dat een te grote prioriteit is gegeven aan een rechtsbedeling die zich kenmerkt door een binaire uitvoering (iets is of rechtmatig of onrechtmatig). Onder invloed van de politieke wens heeft het verleggen van de focus van dienstverlening naar fraudebestrijding en regulier toezicht geleid tot institutionele vooringenomenheid. Hierbij zijn er onvoldoende waarborgen ingebouwd om de rechtszekerheid te waarborgen. De rechtsbescherming bood geen soelaas tegen de geïnstitutionaliseerde vooringenomenheid waar ouders slachtoffer van zijn geworden. Met de Adviescommissie ben ik van mening dat die vooringenomenheid ertoe heeft geleid dat het handelen van de Belastingdienst/Toeslagen ertoe heeft geleid dat is uitgegaan van het vermoeden van fraude. Een vermoeden dat niet op persoonlijk handelen berustte, maar enkel op het feit dat zij in het kader van het CAF 11-dossier gecontroleerd werden.

Deze conclusie past niet bij de uit het bestuursrecht afkomstige notie dat bij het nemen van een beslissing in een individueel geval alle relevante belangen tegen elkaar moeten worden afgewogen. In de besluitvorming zijn daar onvoldoende waarborgen voor ingebouwd. Dit beeld sluit aan bij de bevindingen van de Commissie onderzoek Belastingdienst over informele structuren en besluitvormingsprocessen. Als gevolg van de aanbevelingen is sindsdien de topstructuur van de Belastingdienst gewijzigd, worden informele structuren en besluitvormingsprocessen uitgebannen en is de relatie met het departement formeel voorzien van sturingsarrangementen waarin rollen, taken en verantwoordelijkheden beschreven zijn voor de bewindspersonen, de secretaris-generaal en de directeuren-generaal. Daarnaast vereist deze constatering een set aan maatregelen die reeds in gang zijn gezet, lopen of worden opgestart. Hierop zal ik uitgebreid ingaan in blok C.

B. Effect op CAF-zaken

De Adviescommissie heeft in hoofdstuk twee van haar rapport de gang van zaken omtrent CAF 11 zo feitelijk mogelijk beschreven. Ik kan mij volledig vinden in die analyse en ik ga in deze paragraaf kort in op de meest opvallende zaken die actie vereisen.

Aanschrijving, stopzetting en informatiehuishouding

Met betrekking tot de aanschrijving van de ouders onderken ik met de Adviescommissie dat bij de uitvraag van bewijsstukken een omvangrijkere uitvraag is gedaan dan de uitvraag in het reguliere toezicht. Dit wringt omdat er geen checks and balances aan zijn voorafgegaan. Ook het feit dat de adviescommissie niet heeft kunnen vaststellen op welk moment stopzetting van de voorschotten werd geëffectueerd, maar wel heeft vastgesteld dat de stopzetting van het voorschot eerder plaatsvond dan dat op basis van de verkregen informatie beslist kon worden had niet mogen gebeuren. Dit stopzetten is in strijd met artikel 23 van de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (Awir). De Adviescommissie bevestigt hier dat stopzetting niet had mogen gebeuren, mede ook omdat vraagouders tot twee maanden na een toeslagjaar de tijd hebben om de kosten van de kinderopvangtoeslag te voldoen. Het voorgaande wordt volgens een leidraad van Toeslagen beschouwd als een tijdige betaling van de kosten voor de kinderopvangtoeslag. Het argument dat een stopzetting van een lopend toeslagjaar aan de orde is omdat de kosten nog niet volledig zijn voldaan, gaat daarom niet op.

Het feit dat het digitale systeem van besluitvorming van Belastingdienst/Toeslagen, de mogelijkheid van schorsing niet kende, maar alleen voorzag in stopzetting is een belangrijk punt dat ik oppak, ook omdat het systeem daar nu nog steeds niet in voorziet. Ik breng momenteel in kaart op welke termijn dat kan geschieden, mede ook in het licht van de portfolio-discussie. Daarnaast waren er alternatieven om het proces op een andere wijze in te richten, maar is daar niet voor gekozen. Gelet op de besluitvorming bij de doorontwikkeling van toeslagen in 2013 en de conclusies over de vooringenomen handelswijze is hier niet voor gekozen, omdat de focus daar niet lag en er te weinig oog was voor checks and balances. Ander punt dat echt anders moet is de gebrekkige informatiehuishouding. In de bewuste periode moesten alle bewijsstukken worden ingescand, maar tijdens het scannen en opslaan zijn fouten gemaakt waardoor stukken ontbraken of onvolledig waren in het systeem. Ik trek hier de les uit dat er moet worden geïnvesteerd in een deugdelijke informatiehuishouding. Van de burger wordt immers ook verwacht dat hij zijn informatiehuishouding op orde heeft, maar dan is wel een vereiste dat de Belastingdienst het goede voorbeeld geeft. Hierop kom ik terug in de maatregelen die ik neem blok C.

Onderzoek gevraagde informatie, correctiebeslissingen en bezwaar- en beroep

Door de focus op fraudebestrijding vonden de controles in het CAF 11-dossier met bijzondere gestrengheid plaats vanwege de herkomst uit het CAF en de gedachte dat door die controles mogelijkerwijs systeemfraude zou kunnen blijken. De veronderstelling waarmee gekeken werd, was dat er iets mis moest zijn en dat dit alleen nog moest worden aangetoond. Op iedere mogelijke onregelmatigheid werd de vinger gelegd. De adviescommissie omschrijft dit als 'zero tolerance' handhaving die met geïnstitutionaliseerde vooringenomenheid werd toegepast. Daarbij werden geen andere regels gehanteerd dan het wettelijk kader, maar de eisen die werden gesteld aan bewijs en administratieve bescheiden werden op deze wijze uitzonderlijk scherp. Deze constatering geeft aan dat er naar de letter van de wet is beoordeeld, maar er niet is gekeken naar de menselijke maat daarin. Eventuele correctiebeslissingen werden niet in standaardformuleringen

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

gegoten, waardoor de adviescommissie stelt dat per dossier zal moeten worden bezien op welke gronden zij rusten. Dit proces is inmiddels afgerond en wordt meegenomen in de toekenning van de compensatie.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

In de bezwaar en beroepsprocedure kan de conclusie worden getrokken dat de afhandeling veel te lang heeft geduurd. De adviescommissie concludeert dat het bij beslissingen op bezwaar opvallend is dat 50% van de bezwaren gegrond is verklaard. De Adviescommissie wijst als mogelijke oorzaak van de langzaam veranderende houding het tijdsverloop aan, waardoor de aanvankelijk felle fraudeaanpak geleidelijk naar de achtergrond verdween. De onaanvaardbaar lange tijd die de behandeling van bezwaar duurde heeft naar mijn mening meegewogen, evenals de veranderende visie, maar dit is gezien de nog lopende rechtzaken geen overall beeld geweest. De doorlooptijden van bezwaar hebben mijn aandacht belastingdienstbreed en ik rapporteer daarover aan uw Kamer.

Invordering

De Adviescommissie concludeert dat de schuld in de CAF 11-zaak altijd de standaard betalingsregeling geldt. Mocht niet aan de verplichting van de standaardbetalingsregeling kunnen worden voldaan kan worden verzocht om een persoonlijke betalingsregeling. De resterende schuld wordt bij een persoonlijke betalingsregeling na 24 maanden niet meer actief ingevorderd, wel kan worden verrekend met nabetalings toeslagen en eenmalige teruggaven in de inkomstenbelasting. Mochten er na drie jaar nog restschuld bestaan geeft de Belastingdienst een 'niet verder bemoeilijken beschikking af', zodat de terugvordering buiten de invordering wordt geplaatst. De schuld kan niet worden kwijtgescholden, omdat de Awir hier niet in voorziet. Dit punt zal in blok C. nader worden uitgewerkt.

C. Kern van de oplossing: herstel en voorkomen

Herstel

De belangrijkste conclusie van de Adviescommissie is dat de normale rechtsbescherming in de CAF 11-zaak geen of onvoldoende bescherming bood tegen de vooringenomen aanpak van onderzoek en de daarop volgende besluitvorming. Dit rechtvaardigt dat er reden bestaat om de ouders die getroffen werden niet met de gevolgen van deze besluitvorming te laten zitten. Ik omarm de oplossing die de Adviescommissie hanteert. PM komt in hoofdstuk 5 van het interimadvies.

Ik ga hierna in op het tijdspad dat ik hierbij voor ogen heb, waarbij ik ook rekening zal houden met het eindadvies van de commissie en de uitkomsten van het onderzoek van de ADR en de autoriteit persoonsgegevens. pm

Voorkomen

In mijn brief van 4 juli jl. ben ik ingegaan op de maatregelen die ik genomen heb die meteen effect sorteren. In de bijlage geef ik uw Kamer een totaaloverzicht van de maatregelen die inmiddels in gang gezet zijn of binnenkort in gang worden gezet om een situatie als bij CAF 11 te voorkomen. Hieronder ga ik in op de belangrijkste maatregelen waarbij ik onderscheid maak tussen maatregelen die binnen Belastingdienst/Toeslagen worden genomen, binnen de Belastingdienst en Rijksbreed.

PM zie bijlage, deze wordt toegeschreven naar haakjes AC

omgeven moeten worden met de nodige waarborgen.⁵

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

D. De (tweede) nationaliteit

E. Klokkenluidersregeling

F. De pijler cultuur (beheerst vernieuwen)

G. Lopende onderzoeken en overige punten

Hoogachtend,

Menno Snel

⁵ Brief min. J&V van 8 oktober 2019 (niet geen kamersstuknummer)

Ministerie van Financiën

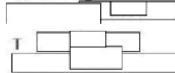
> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

Tweede Kamer
De Voorzitter van de Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directoraat-Generaal
Belastingdienst**

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen

www.minfin.nl

Datum 18 oktober 2019
Betreft Interimadvies Adviescommissie uitvoering toeslagen
over de aanpak en oplossing gedupeerde ouders CAF 11

Ons kenmerk
2019-0000172625

Uw brief (kenmerk)

Bijlagen
3

Geachte Voorzitter,

Graag informeer ik uw Kamer zoals toegezegd in mijn brief van 9 oktober jl. over de manier waarop ik gedupeerde ouders in de CAF 11-zaak tegemoetkom.¹ Ik omarm daarbij de adviezen en aanbevelingen van het advies van de Adviescommissie uitvoering toeslagen van 31 oktober jl. Dit advies neem ik ook mee in het totaalbeeld over CAF 11. Daarbij realiseer ik mij dat ik omtrent de oplossing voor de ouders in de CAF 11 zaak het geduld van de getroffen ouders en uw Kamer te lang op de proef heb.

Zoals in mijn brief van 11 juni jl. uitgebreid omschreven, constateert ook de Adviescommissie dat bij de getroffen ouders in de CAF 11-zaak bij de Belastingdienst veel is fout gegaan rondom het stopzetten van de kinderopvangtoeslag. De Adviescommissie constateert dat de normale rechtsbescherming geen of onvoldoende bescherming bood tegen de voorgenomen aanpak van onderzoek en de daaropvolgende besluitvorming. De Adviescommissie gaat in op een passende oplossing in de vorm van compensatie langs de volgende lijnen:

- o **Aanbevelingen pm (laatste deel)**

In het bewuste tijdsgewricht 2013-2016 heeft het centraal stellen van fraudebestrijding geleid tot "institutionele vooringenomenheid". Hierbij zijn doelbewust de grenzen van de handhaving opgezocht wat mij betreft ook overschreden. Dat had als gevolg dat, bijvoorbeeld door het stopzetten van de toeslagen, onrechtmatig is gehandeld. Deze vaststelling roept vragen op over verantwoording en verantwoordelijkheden, maar ook over de inrichting en cultuuraspecten van de fraudebestrijding binnen en buiten het reguliere toezicht. Ik wil het handelen in die periode beoordelen aan de hand van de drie basiswaarden van de Belastingdienst waar de burger op mag vertrouwen. Deze zijn immers niet veranderd en golden ook in deze periode als meetlat: geloofwaardig, zorgvuldig en verantwoordelijk. Juist vanwege deze gevoeligheden in de CAF 11-zaak en de versnipperde informatievoorziening is hard gewerkt aan het in kaart brengen van een

¹ Kamerstukken II 2019/20 31 066, nr. 530.

totaalbeeld op basis van de beschikbaar gekomen informatie naar aanleiding van het interim advies van de Adviescommissie en de opgevraagde informatie door de ADR, uw Kamer en een Wob-verzoek.² Daarbij informeer ik uw Kamer over de aanvullende inzichten en detaillering langs de lijnen van de brief van 11 juni jl. Hierna ga ik achtereenvolgens in op:

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

- A. Herstel en voorkomen
- B. Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen en Wet op de kinderopvang
- C. Geïstitutionaliseerde vooringenomenheid (ongewenste effecten van inrichting en uitvoering Toeslagensysteem en fraudebeleid)

Tevens zal ik ingaan op een aantal onderwerpen, moties en toezeggingen zoals die zijn gedaan omtrent de voortgang maatregelen CAF 11-project (D), nationaliteit (E) en de pijler cultuur beheerst vernieuwen (F). Tot slot treft u als bijlage bij deze brief een overzicht aan met een stand van zaken van alle lopende toezeggingen en maatregelen. Uw Kamer is **recent geïnformeerd** over de implementatie van de Klokkenluidersregeling conform de motie Omtzigt uit het debat van 4 juli jl.

A. Herstel en voorkomen

Herstel

De belangrijkste conclusie van de Adviescommissie is dat de normale rechtsbescherming de getroffen ouders in de CAF 11-zaak geen of onvoldoende bescherming bood tegen de vooringenomen aanpak en besluitvorming van het reguliere toezicht voortvloeiende uit fraudeonderzoek. Daarbij is extra schrijnend dat het inkomen gerelateerde karakter van de kinderopvangtoeslag tot gevolg heeft dat de hoogste bedragen terechtkomen bij de ouders met het laagste inkomen. Zij kunnen eventuele terugbetalingen het minst dragen. Dit rechtvaardigt ook dat de ouders die getroffen werden niet met de gevolgen van deze besluitvorming te laten zitten. Dit is in lijn met de schadevergoeding die ik in uw Kamer aankondigde op 4 juli 2019 jl. Voor de invulling van de compensatie omarm ik de oplossing die de Adviescommissie hanteert. De belangrijkste randvoorwaarden van de compensatie zijn:

- **PM komt in hoofdstuk 5 van het advies.**
- **PM**

De uitwerking van de randvoorwaarden betekent concreet het volgende voor de uitbetalingen. Ik ga hierna in op het tijdspad dat ik hierbij voor ogen heb om tot uitbetaling over te gaan, waarbij ik ook rekening zal houden met het eindadvies van de commissie en de uitkomsten van het onderzoek van de ADR en de autoriteit persoonsgegevens. Tijdspad uitbetalingen:

- **PM**
- **PM**

Voorkomen

In mijn brief van 4 juli jl. ben ik ingegaan op de maatregelen die ik genomen heb en die meteen effect sorteren. In de bijlage geef ik uw Kamer een totaaloverzicht van de maatregelen die inmiddels in gang gezet zijn of binnenkort in gang worden gezet om een situatie als bij CAF 11 te voorkomen. Hieronder ga ik in op de belangrijkste maatregelen waarbij ik onderscheid maak tussen maatregelen die binnen Toeslagen worden genomen, binnen de Belastingdienst en Rijksbreed.

B. Effect op CAF-zaken

De Adviescommissie heeft in hoofdstuk twee van haar rapport de gang van zaken omtrent CAF 11 zo feitelijk mogelijk beschreven. Ik kan mij volledig vinden in die analyse en ik ga in deze paragraaf kort in op de meest opvallende zaken waar ik actie op onderneem (blok A.).

Aanschrijving, stopzetting en informatiehuishouding

Met betrekking tot de aanschrijving van de ouders onderken ik met de Adviescommissie dat bij de uitvraag van bewijsstukken in CAF 11 een omvangrijkere uitvraag is gedaan dan de uitvraag in het reguliere toezicht. Dit wringt omdat er geen checks and balances aan zijn voorafgegaan. Ook het feit dat de adviescommissie niet heeft kunnen vaststellen op welk moment stopzetting van de voorschotten werd geëffectueerd, maar wel heeft vastgesteld dat de stopzetting van het voorschot eerder plaatsvond dan dat op basis van de verkregen informatie beslist kon worden had niet mogen gebeuren. Dit stopzetten is in strijd met artikel 23 van de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (Awir). De Adviescommissie bevestigt hier dat stopzetting niet had mogen gebeuren, mede ook omdat vraagouders tot twee maanden na een toeslagjaar de tijd hebben om de kosten van de kinderopvangtoeslag te voldoen. Het voorgaande wordt volgens een leidraad van Toeslagen beschouwd als een tijdige betaling van de kosten voor de kinderopvangtoeslag. Het argument dat een stopzetting van een lopend toeslagjaar aan de orde is omdat de kosten nog niet volledig zijn voldaan, gaat daarom niet op. Deze werkwijze zoals gebruikt in CAF-zaken wordt sinds 2016 niet meer gehanteerd binnen Toeslagen. Om de nodige checks and balances in te bouwen zijn en worden maatregelen rondom de vaktechnische infrastructuur ingebouwd.

Het feit dat het digitale systeem van besluitvorming van Toeslagen, de mogelijkheid van schorsing niet kende, maar alleen voorzag in stopzetting is een belangrijk punt dat ik oppak, ook omdat het systeem daar nu nog steeds niet in voorziet. Ik breng momenteel in kaart op welke termijn dat kan geschieden, mede ook in het licht van de portfolio-discussie. Daarnaast waren er alternatieven om het proces op een andere wijze in te richten, maar is daar niet voor gekozen. Gelet op de besluitvorming bij de doorontwikkeling van toeslagen in 2013 en de conclusies over de vooringenomen handelswijze is hier niet voor gekozen, omdat de focus daar niet lag en er te weinig oog was voor checks and balances. Ander punt dat echt anders moet is de gebrekkige informatiehuishouding. In de bewuste periode moesten alle bewijsstukken worden ingescand, maar tijdens het scannen en opslaan zijn fouten gemaakt waardoor stukken ontbraken of onvolledig waren in het systeem. Ik trek hier de les uit dat er moet worden geïnvesteerd in een deugdelijke informatiehuishouding. Van de burger wordt immers ook verwacht

dat hij zijn informatiehuishouding op orde heeft, maar dan is wel een vereiste dat de Belastingdienst het goede voorbeeld geeft. Ik verwijs hierbij ook naar de genomen maatregelen in blok A. en die samenhangen met de vaktechnische inbedding.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

Onderzoek gevraagde informatie, correctiebeslissingen en bezwaar- en beroep

Door de focus op fraudebestrijding vonden de controles in het CAF 11-dossier met bijzondere gestrengheid plaats vanwege de herkomst uit de CAF-aanpak en de gedachte dat door die controles mogelijk systeemfraude zou kunnen blijken. De veronderstelling waarmee gekeken werd, was dat er iets mis moest zijn en dat dit alleen nog moest worden aangetoond. Op iedere mogelijke onregelmatigheid werd de vinger gelegd. De adviescommissie omschrijft dit als 'zero tolerance' handhaving die met geïnstitutionaliseerde vooringenomenheid werd toegepast. Daarbij werden geen andere regels gehanteerd dan het wettelijk kader, maar de eisen die werden gesteld aan bewijs en administratieve bescheiden werden op deze wijze uitzonderlijk scherp. Deze constatering geeft aan dat er te strikt naar de letter van de wet is beoordeeld, maar er niet is gekeken naar de menselijke maat daarin. Eventuele correctiebeslissingen werden niet in standaardformuleringen gegoten, waardoor de adviescommissie stelt dat per dossier zal moeten worden gezien op welke gronden zij rusten. Dit proces is inmiddels afgerond en wordt meegenomen in de toekenning van de compensatie.

In de bezwaar en beroepsprocedure kan de conclusie worden getrokken dat de afhandeling veel te lang heeft geduurd. De adviescommissie concludeert dat het bij beslissingen op bezwaar opvallend is dat 50% van de bezwaren gegrond is verklaard. De Adviescommissie wijst als mogelijke oorzaak van de langzaam veranderende houding het tijdsverloop aan, waardoor de aanvankelijk felle fraudeaanpak geleidelijk naar de achtergrond verdween. De onaanvaardbaar lange tijd die de behandeling van bezwaar duurde heeft naar mijn mening meegewogen, evenals de veranderende visie, maar dit is gezien de nog lopende rechtzaken geen overall beeld geweest. De doorlooptijden van bezwaar hebben mijn aandacht belastingdienstbreed en wordt meegenomen in de voortgangsrapportages van de Belastingdienst.

Invordering

De Adviescommissie concludeert dat voor toeslagschulden altijd de standaard betalingsregeling geldt. Mocht niet aan de verplichting van de standaardbetalingsregeling kunnen worden voldaan kan worden verzocht om een persoonlijke betalingsregeling. De resterende schuld wordt bij een persoonlijke betalingsregeling na 24 maanden niet meer actief ingevorderd, wel kan worden verrekend met nabetalen toeslagen en eenmalige teruggaven in de inkomstenbelasting. Mochten er na drie jaar nog restschuld bestaan geeft de Belastingdienst een 'niet verder bemoeilijken beschikking af', zodat de terugvordering buiten de invordering wordt geplaatst. De schuld kan niet worden kwijtgescholden, omdat de Awir hier niet in voorziet. Met de inwerkingtreding van Stroomlijnen verandert het invorderingsregime en wordt onder andere de formele kwijtschelding van toeslagschulden geregeld.³ De invoering van deze wetgeving is voorzien na 2021. Het moment van invoering is afhankelijk van de voortgang van de lopende rationalisatie van de invorderingssystemen (waaronder uitfaseren

³ Wetgeving Stroomlijnen invorderingsregelgeving belastingen en toeslagen (Kamerstukken II 2016/17, nr. 34 554).

ETM). De bijbehorende wettelijke bepalingen staan in het Staatsblad en treden bij koninklijk besluit in werking als de systemen daar klaar voor zijn. Dit punt zal in blok A. nader worden uitgewerkt.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

C. Geïstitutionaliseerde vooringenomenheid

Met de Adviescommissie ben ik van mening dat er sprake is van institutionele vooringenomenheid in de CAF 11-aanpak. De Adviescommissie verwijst daarbij naar de opgekomen vraag of de leiding van Toeslagen hiervan op de hoogte zou zijn geweest. De Adviescommissie merkt daarbij op dat het opmerkelijk en bedenkelijk zou zijn indien de leiding in het geheel *niet* op de hoogte zou zijn geweest. Uit de analyse van de stukken komt naar voren dat de ambtelijke leiding op de hoogte is geweest van de CAF-aanpak. Om de besluitvorming in de CAF 11-zaak te kunnen duiden, te reconstrueren en te beoordelen ga ik uit van de analyse van de Adviescommissie en beschrijf ik kort de wettelijke, juridische en politieke achtergrond.

Juridische kader: complex en strikt

De CAF 11-zaak legt een aantal manco's bloot in de inrichting en uitvoering van toeslagregelingen door Toeslagen. De Adviescommissie oordeelt dat de wijze waarop is gehandeld deels is vormgegeven door het wettelijk kader waaraan zij is gebonden bij de uitvoering van haar taken. Daarbij moet ook worden gekeken naar de wijze waarop Toeslagen gebruik heeft gemaakt van haar bevoegdheden in de wet op de Kinderopvang en de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (AWIR) en welke beleidsruimte Toeslagen heeft om een oplossing te bieden (blok A.) Meer in zijn algemeenheid kan geconcludeerd worden dat de basisprincipes waarop het Toeslagenstelsel is vormgegeven, niet goed aansluiten bij het menselijk handelen in de praktijk. Het gaat uit van de zelfredzame burger die zelf wijzigingen doorgeeft, een administratie bijhoudt en actief controleert. Het systeem stelt, zeker als meerdere toeslagen en andere (gemeentelijke) inkomensafhankelijke regelingen in het geding zijn, hoge eisen aan het doenvermogen en de zelfredzaamheid van burgers. Zo wordt de juistheid van de aangeleverde gegevens bij zowel de aanvraag als van wijzigingen gedurende het kalenderjaar bij de burger worden neergelegd. Daarmee worden echter ook de financiële risico's volledig bij de burger neergelegd. Die ziet zich vervolgens geconfronteerd met een systeem met een rigide opvatting over rechtmatigheid en het ontbreken van maatwerk. Zodra een burger een fout maakt (of de kinderopvangorganisatie), komt hij in aanraking met de zwart-wit-bepalingen in de wet en de rechtlijnige behandeling door Toeslagen. Als vervolgens ook de politieke focus verschuift van dienstverlening naar fraudebestrijding en regulier toezicht (politiek kader) zie ik met de Adviescommissie een beeld ontstaan waarbij sprake is van een vooringenomen houding, waarbij ouders als vermoedelijke fraudeurs werden behandeld en iedere geconstateerde tekortkoming of onjuistheid slechts kon dienen als bevestiging van dat vermoeden. Hierbij moet worden gedacht aan bijvoorbeeld ontbrekende handtekeningen, te laat indienen van de aanvraag of de aansprakelijkheid van de burger door fouten van het gastouderbureau als de aanvraag te goeder trouw uit handen is gegeven.

Politieke kader

De Adviescommissie merkt terecht op dat juridische bevoegdheden feitelijk worden ingevuld en gebruikt binnen het politieke klimaat. De manco's in

inrichting en uitvoering worden pregnant als de nadruk verschuift van een snelle uitbetaling aan de burger naar fraude en regulier toezicht. Dit gebeurt mede onder politieke druk van enkele fraudezaken in de kinderopvangtoeslag en de zogenoemde Bulgarenfraude in de zorg- en huurtoeslag met name in 2013. Een interne document (doorontwikkeling toezicht op toeslagen) uit juni 2013 laat zien dat de Toeslagen onvoldoende is geëquipeerd om de omslag te maken naar een focus op toezicht. In deze stukken wordt onder meer gekeken naar de effectiviteit van de voorzieningen (het ToeslagenVerstrekkingsSysteem) in relatie tot de maatregelen die mijn ambtsvoorganger op 10 mei 2013 heeft aangekondigd in een brief over maatregelen ter bestrijding van fraude met toeslagen.⁴ Voor het adequaat kunnen oppakken van fraudesignalen wordt geconstateerd dat contacten met collega's van Belastingen en FIOD onmisbaar zijn en dat de doorontwikkeling van toezicht merkbaar zal zijn in langere wachttijden, maar dat het ook onomkoombaar is dat aanvragers die te goeder trouw zijn hier de gevolgen van zullen ondervinden. Door het samenstel van de aangekondigde maatregelen wordt geconstateerd dat de dienstverlening aan de burger zal afnemen en de burger meer moeite moet doen de toeslag te krijgen waar hij recht op heeft. Ook wordt geconstateerd dat de aanvrager, langer op zijn geld moet wachten.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

Vanaf september 2013 krijgt de samenwerking binnen de Belastingdienst vorm doordat het multidisciplinaire opgerichte CAF-team operationeel wordt en ook actief op het gebied van toeslagenfraude. Uit de analyse van het totaalbeeld blijkt dat de ambtelijke leiding van de Belastingdienst dit team nadrukkelijk de opdracht heeft gegeven om langs de randen van de wet te opereren. In diverse stukken wordt gesproken over 80%/20%. Bij 80% van de zaken is de fraude-aanpak terecht (de "slechten"), de overige 20% ("de goeden") lijden daaronder. Daarmee werd niet bedoeld dat de goeden langer zouden moeten wachten op voorschot - dat werd onderkend en geaccepteerd in de Kamerbrief die de maatregelen ter bestrijding van fraude met toeslagen aankondigde -, maar dat hun toeslag ten onrechte zou worden stopgezet.⁵ Dit is uitdrukkelijk afgewogen, hoewel daarbij ook intern vraagtekens bij werden gezet en werd uitgesproken deze groep zo klein mogelijk te houden. Hoewel het de uitdrukkelijke bedoeling van de leiding van de Belastingdienst was om deze afweging te delen met de politieke leiding is dat, voor zo ver blijkt uit de aangetroffen documenten, niet gebeurd. Daar is in ieder geval geen schriftelijke vastlegging van aangetroffen. Dit sluit aan bij de eerder door de Commissie Onderzoek Belastingdienst aangeduid als informele werkwijze. De Adviescommissie Uitvoering Toeslagen duidt dit als de institutionele vertaling in instructies om snel wat te doen aan vermoede van fraude en dat dit heeft geleid tot de institutionele vooringenomenheid. De multidisciplinaire aanpak brengt bovendien het risico met zich dat het soms niet duidelijk is op basis van welke bevoegdheden wordt gewerkt. De Adviescommissie concludeert dan ook terecht dat de wijze waarop de uitvraag van bewijsstukken werd bepaald geen basis kende in de op schrift gestelde kaders of afspraken binnen Toeslagen. De uitvraag kwam zonder checks and balances tot stand en was zeer afhankelijk van degene die het opdrachtformulier opstelde. Hier lag geen welafgewogen besluitvorming aan ten grondslag. Dit leidt zoals de Adviescommissie terecht stelt tot een afwikkeling, zonder context van achtergrond en bedoeling. Resultaat is dat niemand zich meer

⁴ Kamerstukken II 2013/2014, 33754, nr. 7.

⁵ Kamerstukken II 2013/2014, 33754, nr. 7.

bewust is van het onderscheid tussen 'goeden' en 'kwaden' met als gevolg dat een ieder gelijkelijk (negatief en vooringenomen) wordt behandeld. Bovendien moet onderkend worden dat de informatie van ouders niet werd doorgenomen door juristen die de wet ernaast hebben liggen, maar door uitvoerende medewerkers die slechts het opdrachtformulier kennen en primair 'afgerekend' worden op de mate waarin zij zich daaraan houden.

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

Ondanks de institutionele vooringenomenheid wijst de Adviescommissie erop (en dat blijkt ook uit interne stukken) dat medewerkers binnen Toeslagen constateerden dat veel ouders in de CAF 11-zaak worden getroffen door het terugvorderen van toeslagen als gevolg van het niet of niet volledig betalen van de eigen bijdrage voor de kinderopvangtoeslag. Deze harde eis uit de wet was ook een bron is ook diverse malen onder de aandacht van de staatssecretaris gebracht. Er zijn stukken waaruit blijkt dat de toenmalige staatssecretaris in december 2012 heeft ingestemd om in bepaalde gevallen minder streng terug te vorderen (ter hoogte van de eigen bijdrage), deze actie werd in de stukken wel gekwalificeerd als afwijkend van de geldende wet- en regelgeving en onrechtmatig. Deze soepelere houding is met instemming van de toenmalige staatssecretaris teruggedraaid na een voor de Belastingdienst voordelige uitspraak van de Raad van State van 19 december 2012 waarin de 'harde lijn' als norm werd bevestigd. De Tweede Kamer is eind 2014 ook op de hoogte gebracht van de harde aanpak die ouders ondervinden van fraude van facilitators. De betreffende ouders, al of niet slachtoffers dan wel medeplegers, dienen de verstrekte toeslagen terug te betalen. Uiteindelijk is wel eind 2014 de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, via een gezamenlijk ambtelijk notitie, gevraagd de wet op dit punt aan te passen. Een daadwerkelijk reactie hierop hebben we in de stukken van de Belastingdienst en het ministerie van Financiën niet aangetroffen. **PM aanvulling SZW/AC verwijst er ook naar. Conclusie SZW is dat het door actuele fraudezaken naar achtergrond is verdwenen er volgt nog nadere duiding van SZW**

Conclusie: Hoe institutionele vooringenomenheid moet worden aangepakt en voorkomen?

De aandacht voor rechtmatigheid en efficiëntie heeft ertoe geleid dat een te grote prioriteit is gegeven aan een rechtsbedeling die zich kenmerkt door een binaire uitvoering (iets is of rechtmatig of onrechtmatig). Onder invloed van de politieke wens heeft het verleggen van de focus van dienstverlening naar fraudebestrijding en regulier toezicht geleid tot institutionele vooringenomenheid. Hierbij zijn er onvoldoende waarborgen ingebouwd om de rechtszekerheid te waarborgen. De rechtsbescherming bood geen soelaas tegen de geïnstitutionaliseerde vooringenomenheid waar ouders slachtoffer van zijn geworden. Met de Adviescommissie ben ik van mening dat die vooringenomenheid ertoe heeft geleid dat met het handelen van de Toeslagen is uitgegaan van het vermoeden van fraude. Een vermoeden dat niet op persoonlijk handelen berustte, maar enkel op het feit dat zij in het kader van het CAF 11-dossier gecontroleerd werden. Dit past eigenlijk niet in de basiswaarden van de Belastingdienst die ook destijds golden als meetlat: geloofwaardig, zorgvuldig en verantwoordelijk. Zeker als er in de werkwijze onvoldoende waarborgen zijn ingebouwd om de belangen van de burger te beschermen.

Deze conclusie past niet bij de uit het bestuursrecht afkomstige notie dat bij het nemen van een beslissing in een individueel geval alle relevante belangen tegen elkaar moeten worden afgewogen. In de besluitvorming zijn daar onvoldoende waarborgen voor ingebouwd. Dit beeld sluit aan bij de bevindingen van de Commissie onderzoek Belastingdienst over informele structuren en besluitvormingsprocessen. Als gevolg van de aanbevelingen is sindsdien de topstructuur van de Belastingdienst gewijzigd, worden informele structuren en besluitvormingsprocessen uitgebannen en is de relatie met het departement formeel voorzien van sturingsarrangementen waarin rollen, taken en verantwoordelijkheden beschreven zijn voor de bewindspersonen, de secretaris-generaal en de directeurs-generaal. Daarnaast vereist deze constatering een set aan maatregelen die reeds in gang zijn gezet, lopen of worden opgestart (Blok A.)

Directoraat-Generaal
Belastingdienst

Ons kenmerk
2019-0000172625

D. De (tweede) nationaliteit

E. De pijler cultuur (beheerst vernieuwen)

Hoogachtend,

Menno Snel